

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2012 október Ról-ról

Rainer M. János: Szélről támadva (Paksa Rudolf: A magyar szélsőjobboldal története. Budapest, 2012, Jaffa Kiadó.)

A Jaffa Kiadó az utóbbi években nem először hívja fel a figyelmet magára a 20. századi magyar történelem tudományos szempontból megbízható, adatokra és pozitív leírásokra alapozó, ám közérthető nyelven készült leírásaival. *Paksa Rudolf* könyve a magyarországi szélsőjobboldal történetéről is ebbe a sorba illeszkedik. A szerző csak harmincas évei elején jár – 1981-ben született –, *Romsics Ignác* doktori műhelyéből került az MTA Történettudományi Intézetébe. Jó néhány szaktudományos tanulmány fűződik a nevéhez. *A magyar szélsőjobboldal története* az első könyve, amelynek alapja doktori disszertációja. Egy-két évtizede még szokatlannak hatott volna, hogy a pályáját kezdő történész nem lábjegyzetekkel, benne levéltári hivatkozásokkal zsúfolt monográfiával *nyit*, talán még komolyságát is megkérdőjelezték volna. A helyzet megváltozott – miközben az effajta tudós mű megjelenítése mind több nehézségbe ütközik (sajnálatosan, egyébként főként anyagi lehetőségek híján), a jelen problémáira ablakot nyitó történeti munkák – ha vállalják a populárisabb nyelvet – vállalkozó kiadókra találnak.

Paksa munkája mindkét kritériumnak megfelel. A magyar szélsőjobb felemelkedése a rendszerváltást követően, majd az a valóságos gátszakadás, amely a kétezres évek végén az ország harmadik (olykor a második!) legnagyobb parlamenti pártjaként a radikális jobboldalt nyomasztó erővé (és Magyarország szégyenévé...) tette, gondolom, elégséges érv a téma aktualitása mellett. Bizonyos szemszögből nincs is ennél időszerűbb, sőt égetőbb társadalmi-politikai probléma manapság. A szerző könyve jól olvasható, tagolt, közérthető és mindenekelőtt tömör *szakmunka*. Szó sincs ugyanakkor az érthetőségre való törekvésből fakadó engedményekről. Más ez a tudomány-népszerűsítés, mint amikor a fogalom kialakult. Fogyasztói – olvasói – együtt élnek a szakirodalmi hivatkozásokkal, értik a társadalomtudományos terminológiát, nem igényelnek leegyszerűsítő magyarázatokat, értékelik viszont, ha egy szerző nemcsak szűkebb témájában naprakész. Még inkább, ha a szerző – jelen esetben a történész – merészen és rugalmasan értelmezi vizsgálódása határait, továbbá vizsgálódása körébe hagyományosan szokatlan, sőt alig létező *forrásokat* is bevon.

Paksa Rudolf pontosan ezt tette. Felteszem, témaválasztását ezer dolog befolyásolta, s ezek közül az éppen aktuális jelen világa csak egy lehetett. Történészként immár magától értetődően terjesztette ki vizsgálódása időhatárát egészen a jelenig – az utolsó leírt jelenségek 2011-ből valók. A mai magyar szélsőjobb történeti identifikációja rendkívül erőteljes – nincs a politikai szintéren még egy olyan áramlat, amely ennyire erőteljesen és tudatosan utalna saját csoportmúltjára, történeti nyelvére és kultúrájára. Paksa választása kettős értelemben is telitalálat – a Jobbik, teszem azt, alig érthető Gömbös fajvédői, Böszörmény kaszákkeresztesei és Szálasi hungaristái nélkül; utóbbiak útja pedig, figyelmeztet gesztusával a szerző, nem ért véget a népbírói tárgyalótermekben és az emigráció zárványaiban.

A magyar szélsőjobboldal *újjászületése* – ami csak részben *újjászületés* – azonban nem 1990-ben s nem az akkori politikai élet jellegzetes tereiben, fórumain történt. Hanem a szubkultúrákban, amelyek a kilencvenes évek közepétől hihetetlen rugalmassággal és kreativitással vették birtokukba az új médiumot: az internetet, a blogszférát, a virtuális teret általában. A könyv szerzője ki is lépett a hagyományos könyvtár és levéltár falai közül, és extenzíven használta forrásként ezt a világot. Apró kérdőjel a margóra: hogy ezt jól tette, az számomra bizonyosnak tűnik. Hogy ennyire extenzíven, az már nem annyira – a forrás felkeresése sokkal könnyebb itt, mint másutt; a nyilas-hungarista (hon)lapocskák ott jutnak ingyen reklámhoz, ahol nem is várnák.

A könyv politikai mozgalmakról szól, érthető tehát, ha a politikai eszmék és intézményeik – mindenekelőtt a *pártok* – állnak a szerző érdeklődésének homlokterében. Paksa Rudolf rendkívül következetesen érvényesíti ezt a logikát. A dualista korszak örökségével – a radikális, szélsőséges *politikai* gondolkör születésével és más, *szellemi* előzményekkel indít. A Horthy-korszak, gondolom, minden szélsőjobboldali pártocskája megemléttetik művében; s finoman szólva akadt egynéhány. Huszonöt-harminc körül az olvasó kezdi elveszettnek érezni magát: az egyes pártok jobblétre szenderültek, átalakultak, újra- és újraalapították őket, szövetségre léptek, elnyelték, kiszorították a másikat – közben a vezetők részint ugyanazok maradtak, részint szeszélyesen mozogtak az állandó(nak tűnő) szereplők között. A kiadvány, műfajánál fogva, nélkülözi a mutatókat – pedig ha már a szerző nem tett engedményt a terminológiát illetően, a kiadó igazán engedhetett volna műfaji képzeteiből. Nekem még az is eszembe jutott volna, hogy a pártalakulások ágát-bogát bemutató folyamatábra is jól jöhetett volna vezérfonalként. Ami nagyon segít az eligazodásban, az a melléklet, ami persze azért van: térképek a szélsőjobboldal választási eredményeinek „szóródásáról” az ország területén, valamint a *politicalcompass.org* szemléletes diagramja a különféle pártprogramok egymáshoz viszonyított „helyéről”. Nagyon figyelemreméltó, hogy a Horthy-kor kormánypártjait és közvetlen leszármazottait milyen kis távolság választja el a szélsőjobbtól a tekintélyuralom és a kollektivisták meggyőződés tengelye határolta területen.

Ez a diagram is rávilágít Paksa egyik fő mondanivalójára. A két világháború közötti Magyarország nagy és választáson legyőzhetetlen, *alkotmányosan bebetonozott* kormánypártja nem engedte a szélsőjobbot a hatalom közelébe; sőt egyik fő problémája a húszas évek elején és a harmincas években egyaránt a szélsőjobboldal előrenyomulása volt. A *támadás a szélről*. A fajvédők és Gömbös a húszas évek elején vesztek, a nyilasok pedig csak a háborús csődtömeg alatt erkölcsi megsemmisülés állapotába összezsugló Horthy-állam romjában (ahol a falak azért álltak!) kerültek kormányközelbe. De ez az állam, intézményei, szervezetei bizonyos tekintetben végig foglyok voltak, a szélsőség foglyai. A diskurzus hatalom – Foucault nyomán mára közhely –, és a diskurzust számos tekintetben a radikálisok határozták meg, legyen szó revízióról, magyar megújulásról, antiszemitizmusról, szociális reformokról, új középosztályról és még megannyi másról. *Nem tehették, de mondták* – és megtették helyettük, ahogy az idő haladt, mindinkább; hogy Szálasi Ferenc vagy mások éppen börtönben ültek vagy sajtóperben bíróság előtt álltak, nem változtatott ezen lényegesen. Az alapjában, hajlamai, neveltetése alapján ókonzervatív politikai elit társadalmi és gazdasági reformpotenciálja, valamint ennek gyakorlati alkalmazására tett kísérletei főként ennek a diszkurzív nyomásnak az eredményei. Mert a szélsőjobb nagyon is szociális, nagyon is antikapitalista reformer volt, szociálisan érzékeny, *radikálisan érzékeny*, földreformprogrammal, munkáspolitikával, sőt fehér forradalommal – a középosztály és az elit ellenében. Főleg a zsidónak tekintettekkel, de azért kicsit az egész *establishment*tel szemben is.

Paksa elegánsan és lényeglátóan elemzi és osztályozza a szélsőjobboldali politikai család tagjait. Az egyetlen kérdőjel ezzel kapcsolatban: vajon lehetséges-e, hogy ennyire politológus-

történész maradjon a szerző és nézőpontja. Az ő válasza: *igen*, lehetséges, talán csak ez lehetséges e keretek között. Mégis, talán éppen a sajátos magyar és 20. század eleji társadalomalakulás és a jobboldali radikális válasz összefüggése *megért* volna egy kis társadalomtörténetet. Könyve végén Paksa a szélsőjobb sikerei titkát nem eszmékben és mozgalmakban látatja – meggyőzően érvel amellett, hogy ezek rendkívüli változékonyságot és rugalmasságot mutatnak. Két társadalmi jelenséget nevez meg, két érzületet, amelynek gyökerei társadalmi *tapasztalatok*. Az egyik a lecsúszástól való *félelem*, a megbillent viszonyok kiváltotta elégedetlenség, a szociális (sőt szocialista) reformok iránti igény. A másik a megoldás receptjei iránti *társadalmi méretű illúziók* kialakulása. Kicsit sajnáltam, hogy e kitűnő és nagyon informatív könyv nem vállalkozott legalább egy fejezetben két fontos megfigyelés társadalomtörténeti és szociálpszichológiai áttekintésére. Amire bárki joggal válaszolhatja, hogy ha egyszer elismerem a tárgyalás logikáját (el!), akkor kicsit igazságtalan vagyok.

Paksa Rudolf: A magyar szélsőjobboldal története. Budapest, 2012, Jaffa Kiadó, 256 + 12 oldal, 2940 forint.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Rainer M. János: Elveszett nemzedék – és ami utána következik (Gyurgyák János: Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszme és nacionalizmus története. Budapest, 2007, Osiris.)** Ez a könyv... melynek megírására mindig is készültem...” – óriási...
2. **Rainer M. János: A vitathatatlanról szóló vita (Kovács Mónika (szerk.): Holokauszt: történelem és emlékezet. Budapest, 2005, Hannah Arendt Egyesület-Jaffa Kiadó, 386 oldal, 1990 forint.)** Rainer M. János A vitathatatlanról szóló vita “Talán nincs...”
3. **Rainer M. János: A magyar rendszerváltás szimbolikus alakja (Kim, Dae Soon: Göncz Árpád. Politikai életrajz. Budapest, 2012, Scolar.)** Akárhonnan számoljuk, a magyar rendszerváltás, legalábbis a legkönnyebben meghatározható politikai...
4. **Rainer M. János: A földszinttől az alagsorig (Horváth Sándor: Két emelet boldogság. Mindennapi szociálpolitika a Kádár-korban. Budapest, 2012, Napvilág.)** Horváth Sándor könyve erős képpel indul: 1960 áprilisában a Dobozi...
5. **Rainer M. János: Húsz év múlva (Kornai János: A szocialista rendszer. Pozsony, Kalligram, 2012.)** A Kalligram Kiadó újabb nagy vállalkozásba kezdett: a következő években...

Cimkék: **Rainer M. János**